

5. Львов М. Р., Горецкий В. Г., Сосновская О. В. Методика преподавания русского языка в начальных классах. – М.: Академия, 1969. – С. 105–106.
6. Державний стандарт початкової загальної освіти // Електронний ресурс. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/17911/

Гришук М.

Науковий керівник – доц. Луштинська Л. П.

ДИДАКТИЧНА ГРА ЯК ЗАСІБ ЗБАГАЧЕННЯ СЛОВНИКА ЧЕТВЕРТОКЛАСНИКА ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ГРАМАТИЧНИХ ПОНЯТЬ

Популяризація серед дітей української мови має стати основним завданням вчителя в загальноосвітній школі, особливо, коли в учнів сформовані навички розуміння мовних елементів. Мова йде, зокрема, про четвертокласників. Саме їх вік є переломним у сприйманні слів, їх значень, різноманітних понять. Тому слід зосередити увагу на правильному формуванні понять, їх тлумаченні; усвідомленні мови як матеріалу передачі думки і змісту; навчити відчувати красу слова; виховати потребу в творчості, прагнення до точності, виразності, образності власного мовлення, бажання навчитись майстерно оперувати мовою; намагатися додержуватись норм у використанні мовних одиниць різних рівнів мовної системи.

На важливість збагачення активного словника молодших школярів вказували відомі вчені-педагоги: Ф. Буслаєв, Т. Донченко, О. Пешковський,

К. Ушинський; психологи – Л. Виготський, Д. Ельконін; лінгвісти та методисти – В. Бабайцев, В. Виноградов, М. Вашуленко, С. Дорошенко. Над розробкою теорії дидактичних ігор, з'ясуванням їх ролі, структури і значення для виховання та навчання дітей займалися психологи Ж. Піаже, Л. Виготський, О. Леонт'єв, Д. Ельконін та ін.

Мета статті полягає в обґрунтуванні ефективності використання дидактичних ігор для збагачення активного словника четвертокласників під час формуванні граматичних понять.

Для молодшого шкільного віку мова виступає засобом спілкування, тому що саме у сфері прямого спілкування – найбільше виявляється важка для людини хвороба скутості («закомплексованості»), що часто «зумовлює рабське почуття меншовартості» [5, с. 300]. Тому дуже важливо, щоб дитина скрізь і постійно говорила сама, а не лише слухала. Її мовлення вдома і в класі може здаватися примітивним, а предмет розмови – банальним, але його всіляко треба підтримувати, бо це мовлення власне, і його нічим замінити не можна.

«Учитель покликаний використовувати всі можливості, щоб саме в роки дитинства донести до свідомості й серця найтонші відтінки барв, пахощі слова, щоб рідне слово стало духовним багатством дитини, – зазначав В.О.Сухомлинський [8, с. 45].

Лінгводидактичною основою організації роботи над формуванням словникового запасу учнів є лексикологія (розділ мовознавства, що вивчає словникову систему). На жаль, програма початкових класів не передбачає виділення спеціальних годин на лексичні вправи. Школярі засвоюють лише деякі лексичні відомості, зокрема, практично ознайомлюються з прямим і переносним значенням слова, багатозначністю, синонімією й антонімією. Знання, якими оволодівають учні, повинні стати основою для подальшого удосконалення засобів вираження думок в усному і писемному мовленні.

Із словом як одиницею мовлення діти мають справу з перших днів їх навчання в школі. У 4 класі знання про слово розширюються внаслідок практичного використання різних лексем в усному і писемному мовленні і спостереження за їх вживанням у художніх текстах [3, с. 134].

Завдання словникової роботи в початкових класах:

- збагачення словника учнів, тобто засвоєння нових, невідомих їм слів чи нових значень відомих слів;
- уточнення словника, тобто введення окремих слів у контекст, зіставлення близьких або протилежних за значенням слів, засвоєння багатозначних та емоційно забарвлених слів;
- активізація словника, тобто перенесення найбільшої кількості слів із пасивного словника (учень знає значення слова, але рідко або й зовсім не користується ними) в активний;
- усунення нелітературних слів: діалектизмів, жаргонізмів, просторічних і знижених слів [3, с. 134].

Із огляду на це, основним завданням словникової роботи в початковій школі є планомірне розширення активного словника учнів за рахунок незнайомих або важких для них слів.

На думку Чебелюка Н.К., «до активного словника дитини слово входить лише тоді, коли вона добре розуміє його значення, усвідомлює правильність граматичних форм, структуру словосполучень та речень, тобто закріплюється у пам'яті учня лише через активне застосування у мовленні» [9, с. 10].

Тому завдання педагога – створити дидактичні системи, які б забезпечували ефективний процес формування умінь і навичок учнів. Використання традиційних методів на уроках української мови не завжди приносить необхідні результати. Оволодіння школярами необхідними знаннями неможливе без впровадження нових методів навчання, тому актуальним є використання активних методів навчання на уроках української мови, зокрема ігрових. Цінність гри полягає, насамперед, в організації, розвитку учнів, розширенню їх пізнавальних здібностей, вихованні особистості.

Сучасна дидактика не подає поняття «дидактична гра» єдиним твердженням. Опрацювавши наукові джерела, наводимо найбільш вдале, на наш погляд, тлумачення цього поняття: *дидактична гра* – це активна навчальна діяльність із імітаційним моделюванням систем, явищ і процесів, що вивчаються (За П. І.

Підкасистим). Розкриваючи суть дидактичної гри, вчений підкреслює, що в ній «основним типом діяльності є навчальна, яка вплітається в ігрову й набуває рис сучасної ігрової навчальної діяльності» [7, с. 230].

Органічне поєднання гри та навчання сприяє всебічному розвитку, формуванню інтересу до знань.

Як ігровий метод навчання дидактична гра постає у двох видах:

1) Власне дидактична гра. Ґрунтується на автодидактизмі (самонавчанні) та самоорганізації учнів. «Автодидактизм, на думку С. І. Дорошенка, – це здатність дидактичної гри навчати і розвивати дитину через ігровий задум, дії і правила [4, с. 35].

2) Гра-заняття (гра-вправа). Провідна роль належить вчителю, який є її організатором. Під час гри-заняття учні засвоюють доступні знання, у них виробляються необхідні вміння, удосконалюються психічні процеси (сприймання, уява, мислення, мовлення).

Під час проведення дидактичних ігор у вчителів виникає безліч проблем: за яким принципом відбирати навчальний матеріал для створення ігор, яке місце дидактичних ігор в ряді інших форм і методів навчання, як одному вчителю справитися з класом під час гри?

У навчальних іграх немає тих, хто програв або виграв, тут виграють усі. Їх можна проводити на будь-якому етапі уроку. Це дасть змогу виявити знання учня і вміння користуватися ними.

Дидактичні ігри, використані на уроках української мови в органічному поєднанні, розвивають не лише мовлення. Вони допомагають розвитку пам'яті, уваги, кмітливості, вміння класифікувати предмети, порівнювати їх, узагальнювати, диференціювати.

Т. К. Донченко у праці «Мета одна, уроки – різні» визначила чотири вимоги, без урахування яких не можна віднести ту чи іншу навчальну діяльність учнів до дидактичних ігор. На її думку, грою можна назвати таку навчальну діяльність, в якій присутній хоча б один із наступних елементів:

- елемент очікування несподіванки – поява, зникнення, пошук і знаходження, непередбачене повторення дії в грі тощо;

- елемент загадки, що інтригує дітей, стимулює їхню творчу фантазію, мобілізує дитячий досвід;

- елемент руху;

- елемент змагання [2, с. 14].

При формуванні граматичних понять засобами дидактичної гри пропонуємо використовувати наступні ігрові завдання:

1. Дидактична гра «Де чий будинок?»

Мета: узагальнити уявлення учнів про дієслово; розвивати логічне мислення, спостережливість; виховувати увагу, кмітливості.

Проведення гри. Учні класу об'єднуються в групи за кількістю будинків. На картках написані дієслова в різних часових формах та дієслова в однині та множині (цю тему учні вивчали на попередніх уроках, за потреби вчитель може нагадати про змінювання дієслів за зразком «один — багато»). Діти обирають відповідні картинки та вставляють їх у кишеньки будинків, коментуючи свої дії.

2. Дидактична гра «Яка особа»

Вчитель проказує речення, в яких є дієслова. Учні, почувши дієслова, цифрами, написаними на картках, показують, до якої особи вони належать. Виграє той, хто жодного разу не помилиться. Для гри можна використовувати такі речення:

1. Спіють груші по садах, відлітять зібрався птах. 2. Бачить – не бачить, чути – не чує, мовчки говорить, добре мудрує. 3. Ми дружимо з книжкою. 4. Гарно ти співаєш! 5. Вранці взимку пташка тремтіла, а до неї друга ж прилетіла. 6. Не співаю я, бо потічків і земної травиці дожидаю.

3. Дидактична гра «Кола на воді»

Обладнання. Картки зі словами-іменниками, аркуші для кожної групи, ручки, маркери.

Завдання. Учні вибирають картку зі словом, записують на аркуші стовпчиком. На кожну букву добираються інші слова, до слів - речення. На основі отриманих результатів складають оповідання, казку, історію, вірш.

Хід гри. Кожна група вибирає слово, працює 10 хвилин, по закінченні представник групи зачитує казку, оповідання і т. ін.

С – сніжок – настав ранок – прокинулась сніжинка.

Т – танок – закружляла у веселому танку.

І – іній – іній укрит усе навкруги.

Н – небо – небо посилало сонячне проміння.

А – акація – сніжинка сіла на акацію перепочити.

Одним із видів дидактичної гри є загадки. Пропонуємо для розвитку мислення, збагачення словникового запасу учнів та закріпленню орфографічних навичок використовувати логогрифи – загадки, в яких задумане слово може мати різні значення після переставлення або пропущення складів, літер.

Наприклад:

Цей іменник означає предмет

для зрізання злаків і трави.

Прочитаєш ззаду наперед –

Будь-що тисни ним чи сік дави.

(серп – прес) [1, с. 28]

Отже, використання дидактичних ігор на різних етапах уроку є позитивним явищем у навчанні. У процесі гри діти не лише розкриваються як особистості, а розвивають увагу, спостережливість, кмітливість. Також завдяки використанню навчальних ігор збагачується активний словник учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Посібник для студентів вищих навчальних закладів / О. Вишневський. – Дрогобич: Коло, 2006. – 326 с.
2. Донченко Т. К. Мета одна, уроки – різні / Т. К. Донченко // Урок української. – 2000. – № 11-12. – С. 14-16.
3. Дорошенко С. І. Методика викладання української мови: Навчальний посібник / С. І. Дорошенко, М. С. Вашуленко, О. І. Мельничайко - К.: Вища школа, 1989. - 423 с.
4. Дорошенко С. І. Методика викладання української мови в початкових класах / С. І. Дорошенко – К.: Вища школа, 2002. – 398 с.
5. Копелевська Г. Л. Цікаві творчі завдання та дидактичні ігри на уроках в початкових класах. Посібник для вчителів початкових класів /
6. Г. Л. Копелевська. – Кам'янець-Подільський, 2014. – 45с.
7. Павленко С. Ламаймо голови над головоломками / С. Павленко // Урок української. – 2000. – №8. – С. 19-21.
8. Педагогика: учеб. пос. для студ. пед. вузов и колледжей / под. ред.
9. П. И. Пидкасистого. – М.: Пед. общество России, 2000. – 638 с.
10. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5 т. / редкол.: О. Г. Дзверін, М. М. Грищенко, С. П. Заволока та ін.; текст, приміт. С. П. Заволока . – К. , 1977 . – Т. 3 . Серце віддаю дітям ; Народження громадянина ; Листи до сина . – С. 7–279.
11. Чебелюк Н. К. Збагачення активного словника молодших школярів. Методичні рекомендації / Н. К. Чебелюк. – 2015. – 37 с.

Жига І.

Науковий керівник – доц. Одинцова Г. С.

ДИДАКТИЧНА ГРА ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ ГРАМОТИ ПЕРШОКЛАСНИКІВ

У практичній роботі загальноосвітньої школи проблема активізації навчальної діяльності молодших школярів є однією з найактуальніших, оскільки в процесі навчання відбувається розвиток особистості дитини. За цих умов уміле використання дидактичних ігор для активізації навчальної діяльності значно збагачує навчально-виховний процес, підвищує ефективність роботи кожного вчителя.

Педагогічні та психологічні дослідження засвідчують, що зміст і способи активізації навчальної діяльності в процесі використання дидактичних ігор дедалі більше цікавлять науково-педагогічних працівників. Дидактичні ігри відповідають природним потребам молодших школярів, оскільки поєднують у собі елементи навчання, прикладної, репродуктивної та творчої діяльності, що дає змогу розвивати емоційну сферу дитини, її пізнавальні інтереси, інтелектуальні та духовні потреби.

Доведено, що уміле використання ігор підвищує навчальну активність учнів, інтенсивність мислення, пам'яті та уяви. Відтак значна кількість досліджень пов'язана з різними аспектами поліпшення ефективності навчання за допомогою окремих видів дидактичних ігор або їх комплексів (А. Макаренко, В. Сухомлинський, Л. Виготський, Д. Ельконін, Г. Щукіна, К. Ушинський, А. Сікорський, С. Русова, Ш. Амонашвілі, Л. Артемова, А. Вербицький, П. Підкасистий, О. Янковська та інші).

Мета статті — обґрунтувати доцільність використання дидактичних ігор як засобу активізації навчальної діяльності на уроках навчання грамоти в початковій школі.

В. О. Сухомлинський вважав гру одним із важливих видів діяльності учнів. Він писав: «Без гри немає і не може бути повноцінного дитячого розвитку. Гра – це величезне світле вікно, через яке в духовний світ дитини вливається життєвий потік уявлень, понять про навколишній світ» [4, с. 95-96].

Особливо важливе місце займає гра та ігрові прийоми в навчальному процесі першокласників, адже становлення і розвиток їхньої навчальної діяльності відбувається у період ще слабких довільних процесів: сприймання, уваги, пам'яті, тощо. Зі вступом дитини у школу провідною діяльністю для неї стає навчання, а гра використовується як засіб навчання. Тому в іграх молодші школярі поводять себе легко та невимушено, висловлюють свої думки, не боячись осуду вчителя чи колективу.

Дидактична гра є однією із форм навчального впливу дорослого на дитину. У той же час гра - основний вид діяльності дітей. Таким чином, дидактична гра має дві мети: одна з них навчальна, яку переслідує дорослий, а інша - ігрова, заради якої діє дитина. Важливо, щоб ці дві мети доповнювали один одного і забезпечували засвоєння програмового матеріалу.

На думку О. Савченко, у систему дидактичних ігор для першокласників доцільно включати ігри на формування розумових операцій (аналіз, класифікація, узагальнення); на відновлення, доповнення цілого; виключення зайвого, ігри-інсценізації, ігри-конструювання; рольові ігри з елементами сюжету. У структурі уроку місце гри, її тривалість визначаються завданнями уроку і змістом самої гри. Протягом уроку вчитель може ввести 2-3 короткочасні ігрові ситуації різної тривалості [1, с. 43].

Гра може бути проведена на будь якому етапі уроку (повідомлення, закріплення, систематизація) та на уроці кожного типу. Якщо гра використовується під час пояснення нового матеріалу, то в ній повинні бути продумані практичні дії дітей з групами предметів чи малюнків. При закріпленні матеріалу